

Отже, гуртки фізкультурно-спортивного й оздоровчого напрямів в позашкільних навчальних закладах кількісно (0,5–8,1 % від загальної кількості гуртків) і якісно обмежені (перелік гуртків, особливо оздоровчого напрямку, однотипний за різними регіонами України, крім міста Києва). Зміст фізкультурно-оздоровчої роботи в позашкільних навчальних закладах відображений в навчальних програмах з позашкільної освіти. Але існують програми, які потребують вдосконалення і перегляду, ураховуючи сучасні виховні й навчальні технології.

З метою вдосконалення організації фізкультурно-оздоровчої роботи вітчизняних закладів освіти актуальним напрямом може стати розширення мережі гуртків фізкультурно-спортивного й оздоровчого напрямів комплексних позашкільних навчальних закладів, розвиток яких потребує уваги і має потенційні резерви, є затребуваним дітьми та молоддю, їхніми батьками. Проте забезпечення педагогів ПНЗ сучасними навчальними програмами і методичними розробками функціонує на недостатньому рівні, що потребує невідкладного вирішення і подальших досліджень.

Література

1. Бойченко Т. Є. Здоров'язберігаюча компетентність як ключова в освіті України / Т. Є. Бойченко // Основи здоров'я та фізична культура. – 2008. – № 11–12. – С. 6–7.
2. Ібрагімов М. Екзистенція спорту і фізичного виховання в новій діалектико-пантеїстичній методології / М. Ібрагімов // Теорія і методика фізичного виховання і спорту. – 2011. – № 2. – С. 114–120.
3. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи : бібліотека з освітньої політики / під заг. ред. О. В. Овчарук. – К. : К.І.С., 2004. – 112 с.
4. Освіта Києва: стан та перспективи. Здобутки столичної освіти за 2011 рік. Перспективи розвитку на 2012 рік : наук.-метод. збірник / за загал. ред. С. І. Бабінець, В. З. Горюнової. – К. : Гранд – ЕКСПО, 2012. – 80 с.
5. Про позашкільну освіту : Закон України від 22.06.2000 №1841–III [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1841-14>. – Назва з екрана.

*Г. Г. Маруніна,
м. Київ*

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИХОВАННЯ ОСНОВ МОРАЛЬНОЇ САМОСВІДОМОСТІ В ДОШКІЛЬНОМУ ВІЦІ

У статті розкрито зміст виховання основ моральної самосвідомості дошкільника в теорії та практиці суспільного дошкільного виховання. Особливу увагу звернено на вікові передумови розвитку основ моральної самосвідомості старшого дошкільника.

Ключові слова: моральна самосвідомість особистості, старший дошкільний вік, виховний вплив.

Серед проблем, що заслуговують на постійну увагу науковців, важливе місце посідає вивчення розвитку моральної сфери особистості. Першооснови моральної самосвідомості беруть початок вже в період дошкільного дитинства. Засвоєння дітьми моральних приписів забезпечує перехід від системи моральних уявлень до їх безпосередньої реалізації у процесі повсякденної взаємодії та спілкування з дорослими та однолітками.

Актуальність дослідження моральної самосвідомості в дошкільному віці зумовлена потребою українського суспільства в самодостатній особистості, якій притаманні такі універсальні моральні цінності, як чесність, совість, свобода, відповідальність, гідність, доброта.

Це знайшло втілення в державних документах: Законах України “Про освіту” та “Про дошкільну освіту”, державній національній програмі “Освіта (“Україна XXI століття””, Державному стандарті дошкільної освіти України.

Проблема розвитку моральної самосвідомості вивчалась на ранніх етапах онтогенезу. Більшість праць стосується періоду шкільного дитинства. Менш дослідженою є моральна самосвідомість дітей дошкільного віку (Н. Н. Авдєєва, Б. І. Ананьєв, Н. Є. Анкундінова, А. Валлон, В. В. Давидов, І. Т. Дімітров, О. Л. Кононко, М. І. Лісіна, В. С. Мухіна, Н. І. Непомняща, Т. Н. Овчинникова, О. Н. Пахомова, А. І. Сільвестру, Р. Б. Стеркіна, С. П. Тищенко, Л. І. Уманець).

Проблема моральної самосвідомості знайшла своє відображення у працях Д. Болдуїна, Л. Колберга, П. Масена, Ж. Піаже, Е. Шпрангера, О. М. Леонтєва, С. Л. Рубінштейна, Л. І. Божович, О. Г. Асмолова, К. О. Абульханової-Славської, Л. І. Анциферової, І. С. Кона, Г. С. Костюка, П. Р. Чамати, М. Й. Боришевського, Т. М. Титаренко, В. О. Татенка та інших.

Метою статті є розгляд проблеми виховання основ моральної самосвідомості особистості в теорії дошкільного виховання, зокрема в старшому дошкільному віці.

“Моральна самосвідомість – специфічна форма моральної самосвідомості, предметом якої виступає вона сама, людина як її носій”. Вирізняють такі форми моральної самосвідомості: честь, гідність, совість, сором [4, с. 221].

Тому в своєму дослідженні провідним для нас є визначення К. Чорної про те, що моральна самосвідомість дитини – це усвідомлення себе особистістю, своїх моральних якостей, потенційних можливостей, поведінки, дій, вчинків, їхніх мотивів і наслідків, ставлення до навколишньої дійсності та інших людей, своєї діяльності і її значення для себе та суспільства.

Схожим, на нашу думку, є визначення українського психолога О. Кононко про моральну самосвідомість. Науковець зазначає, що зародження самосвідомості починається з усвідомлення дитиною себе як суб’єкта дій, коли вона виділяє себе з оточення, починає формуватися перші уявлення про своє “Я”. Самосвідомість – складний психічний процес, який полягає у сприйманні дитиною численних “образів” самої себе в різних ситуаціях діяльності і поведінки, в усіх формах взаємодії з іншими людьми; це сполучення окремих образів у розумінні власного “Я”, відмінного від інших. Самосвідомість виявляється в єдності самопізнання, емоційно-ціннісного ставлення до себе, саморегуляції поведінки і діяльності [2].

Об’єктом моральної самосвідомості є прояви особистості, які відображаються у ставленнях. Так, у Державному стандарті дошкільної освіти України визначено таку структуру самосвідомості дошкільника: власне ім’я, його самооцінка, домагання визнання, усвідомлення своєї статевої приналежності, уявлення про себе в минулому, теперішньому і майбутньому часі, ставлення дитини до прав і обов’язків. У процесі діяльності у дошкільника

формується його компетентність: знання про себе (самосвідомість), з'ясування меж своїх психічних, моральних потенцій.

На думку В. С. Мухіної, Г. С. Абрамової, у зародженні і становленні моральної самосвідомості дітей 5–7 років важливу роль відіграє співвіднесення свого морального “Я” з ідеалом та оглядом на оцінку інших людей. Успіх дитини в різних видах діяльності найтіснішим чином пов'язаний з визнанням його однолітками і дорослими, – цей прояв обумовлено ставленням людини до людини. Дошкільник починає розуміти, що люблять або добре ставляться тільки за щось, а не просто так – безкорисливо.

Для дітей 5-річного віку характерна етика егоцентризму. У моральному виборі вони часто чинять неправильно заради своїх інтересів, заради задоволення потреб, не помічаючи бажань іншої людини. П'ятирічки концентрують свою увагу переважно на власних інтересах, а не на інтересах однолітків.

У шестирічок вже виникає більше можливостей для виховання доброзичливого ставлення до інших дітей. Це обумовлюється, насамперед, тим, що старші дошкільнята починають усвідомлювати необхідність турботи про близьких людей. Тому можна говорити про те, що діти у віці 6 років не просто реагують і засвоюють моральні норми, але й застосовують для впливу на собі і на інших відомі їм закономірності людських відносин. Вони можуть хотіти сподобатися іншій людині, намагаючись поводитись відповідно до очікувань дорослого [1].

Сезитивність старшого дошкільного віку для виховання основ моральної самосвідомості підкреслюється важливими новоутвореннями: закладаються основи ціннісних орієнтацій особистості, виникають перші світоглядні уявлення, спостерігається надзвичайна пластичність психіки (Л. Виготський, С. Рубінштейн); висока емоційна сприйнятливність (О. Запорожець); з'являються такі особистісні новоутворення, як внутрішні етичні інстанції (Л. Божович, Д. Ельконін); формується самооцінка (М. Лісіна, О. Сілвестру), виявляється бажання бути визнаним в колі однолітків, дорослих, зародки почуття совісті як внутрішнього регулятора моральної поведінки; переважання продуманих дій над імпульсивними; елементарні форми довільної поведінки, прагнення керувати своїми вчинками; особиста свідомість, елементарне усвідомлення свого обмеженого місця в системі відносин з оточуючими, зародкові форми адекватної самооцінки (О. Кононко).

Оскільки старший дошкільний вік – початковий етап для закладання морального стрижня особистості, то функції моральної самосвідомості, визначені науковцями, мають елементарний (зародковий) характер. Так, на думку І. Бега, у період розвитку дитини між шістьма-сімома роками чітко відмічається нарощування й розвиток найважливіших компонентів ціннісних орієнтацій, їх адекватно мотивоване вираження. Загалом діти-шестирічки усвідомлюють соціальні очікування й орієнтуються на добру поведінку, хороші вчинки. Однак дитина в цей період ще не сприймає еталонів поведінки як соціальну необхідність, не усвідомлює їхньої соціальної значущості. Вони видаються шестирічкам як індивідуальні цінності, виступаючи лише окремими компонентами ціннісних орієнтацій, що розвиваються.

Для старшого дошкільного віку, за дослідженнями вчених, характерна наявність основних ціннісних орієнтацій (гідності, совісті, свободи, самодостатності), які під дією виховних впливів наприкінці дошкільного дитинства за певних умов починають перетворюватись на особистісні якісні характеристики. Так, гідність на ранніх етапах онтогенезу, починаючи з молодшого дошкільного віку, проявляється у вигляді самоповаги; згодом в елементарних формах совісливої поведінки; орієнтації на полярні моральні орієнтири та вмінні оцінити свою поведінку, вчинки; потребі робити правильний моральноорієнтований вибір з урахуванням потреб не тільки власного “Я”, але й інших; потребі бути корисним іншим людям, виявляти турботу про них (зародження рефлексії, перехід від центрizmu до децентризму) [1; 3].

Науковцями визначені функції моральної самосвідомості, зміст яких для дошкільників можна адаптувати так: самопізнання, самохвалення, моральна самооцінка; моральна оцінка іншого (людей з ближнього кола спілкування – батьків, родичів, педагогів, друзів, однолітків); моральна рефлексія (здатність індивіда осмислювати свої якості, спонуки, наслідки власних дій та вчинків для себе самого та інших людей; спроможність до узгодження цілей власної поведінки із засобами їх досягнення); моральний самоконтроль і корекція поведінки (елементарні форми); моральне самовдосконалення (опанування базових цінностей, згідно з Державним стандартом дошкільної освіти України), розвиток здатності до вільного і відповідального вибору, досягнення свободи, поширення власного морального досвіду ціннісного ставлення до себе та інших.

Отже, дошкільний вік є важливим періодом для формування моральної самосвідомості особистості, оскільки в цей час закладаються основи характеру людини, її ставлення до навколишнього світу, до людей, до самої себе, засвоюються моральні норми поведінки, починають формуватися якості, які роблять її людиною.

Література

1. Абрамова Г. С. Вікова психологія : навч. посібник для студ. вузів / Г. С. Абрамова. – Київ : Ділова книга, 2002. – 704 с.
2. Кононко О. Л. Психологічні основи особистісного становлення дошкільника (Системний підхід) : монографія / О. Л. Кононко. – Київ : Стилос, 2000. – 336 с.
3. Кононко О. Л. Соціально-емоційний розвиток особистості : навч. посібник для вищих навч. закладів / О. Л. Кононко. – Київ : Освіта, 1998. – 255 с.
4. Малахов В. А. Етика: курс лекцій : навч. посібник / В. А. Малахов. – 4-те вид. – Київ : Либідь, 2002. – 384 с.

*І. М. Мачуська,
м. Київ*

КУЛЬТУРА СПІЛКУВАННЯ ЯК ФАКТОР ПІДГОТОВКИ СТАРШОКЛАСНИКІВ ДО СІМЕЙНОГО ЖИТТЯ

У статті розглянуто проблему культури міжособистісного спілкування старшокласників як фактор їх підготовки до сімейного життя. Викладено результати дослідження змісту, структури і пріоритетів спілкування учнів, їхніх морально-духовних цінностей.